

Analysis of an Ottoman Book "First Lessons to The Kids" From The Perspective of Early Childhood Education

Azize Ummanel

European University of Lefke

Abstract

Prior to the declaration of the republic, it is likely to encounter books regarding the education of children and policies concerning their education in the Ottoman Empire. While the books related to child education in the original Ottoman language are not commonly found, it is observed that there are more books translated into Ottoman Turkish from other languages. Translated into Ottoman Turkish in 1890 by Ali Nazima with the approval of the Ministry of Education; one of these books is "Çocuklara Malumat-ı Evveliye", meaning "First Lessons to the Kids". The aim of this study is to analyze the book "Çocuklara Malumat-ı Evveliye" from the perspective of early childhood education. Early childhood is defined as the period from birth to eight years old. It is a critical stage of development that forms the foundation for children's future well-being and learning. Thus educational experiences in early years have important role in children's life. Analysis show that first lessons given to children primarily contain religious information. Children in early childhood period can solve problems that apply concrete events or objects. Therefore, they are not able to understand abstract concepts such as religious and thus they can experience negative attitude to the education. Besides religious information, science, mathematics and geography are the other subjects in the book that show indications of modernization. Although Çocuklara Malumat-ı Evveliye is not appropriate for the young children, it can be counted as a big step on developing early childhood education in those years.

Keywords: child, book, early childhood education

Inönü University
Journal of the Faculty of Education
Vol 19, No 2, 2018
pp. 53-66
DOI: 10.17679/inuefd.293389

Received : 22.02.2017
Accepted : 18.05.2018

Suggested Citation

Ummanel, A. (2018). Analysis of an Ottoman book "First Lessons to The Kids" from the perspective of early childhood education, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 19(2), 53-66. DOI: 10.17679/inuefd.293389

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Many Turkish researchers, who have studied history of early childhood education, have taken the declaration of the Republic of Turkey as their starting point. However, it is possible to come across the policies that were maintained and books published about early childhood education during the Ottoman Era. The resources that have been acquired during this research reveal that the mother was the main responsible person for the education of the children in the Ottoman Era, while there were sources suggesting parents to be good role-models for children's proper education. There is no doubt that education given in the family is supported by formal education. In Sibyan Schools (Primary Schools) where education used to start at ages between four and ten, the main lessons given to children were about religious culture, ethics and basic mathematics. Religious lessons had special importance and those who could not read Quran were considered to be illiterate. Therefore, Quran was among the books that children were reading first. Under partial influence of Westernization, from the second half of 19th century onwards, books originally written in Western languages were translated to Ottoman language and these books became to function as reference books in education for children and adults. Translated into Ottoman Turkish in 1890 by Ali Nazima with the approval of the Ministry of Education; one of these books is "Çocuklara Malumat-ı Evveliye", meaning "First Lessons to the Kids". There were forty-three different pictures in this book which was written in order to get students accustomed to the reading practice. It is understood that this book was written for children in early childhood period as reading age was five at that time.

Purpose

The purpose of this study is to analyze the book Çocuklara Malumat-ı Evveliye, which was translated to Ottoman Turkish in 1890, from the perspective of early childhood education. Early childhood is defined as the period from birth to eight years old. It is a critical stage of development that forms the foundation for children's future well-being and learning. Thus educational experiences in early years have important role in children's life. There are different internal and external structural properties of the children books of the early childhood. The book is studied with the document analysis method; its internal structural properties were identified, and some conclusions were made about the children's' education in Ottoman Era.

Method

Translation of Çocuklara Malumat-ı Evveliye was made by an expert competent both at Ottoman Turkish and Turkish languages. The parts of the book have been studied and analysed taking into account of the current policies over education of children and early childhood education. The sixty-three pages book is composed of six parts containing lessons on basic religious information, five senses, human body, natural and environmental sciences, animals, plants, and objects surrounding us, letters in Arabic and Latin alphabets, numbers, contrasting concepts, mathematics and currencies.

Findings

In depth document analysis show that first lessons given to children primarily contain religious information. Children in early childhood period can solve problems that apply concrete events or objects. Therefore, they are not able to understand abstract concepts such as religious and thus they can experience negative attitude to the education. Besides religious information, science, mathematics and geography are the other subjects in the book that show indications of modernisation. Indeed, the existence of pictures in the book reveals that this was no longer considered as a sin among Muslim Ottomans. This situation can be considered as a sign of importance given to arts and sciences in addition to religion; while existence of information on monetary issues is a proof of transition from spiritualism to materialism. Although Çocuklara Malumat-ı Evveliye is not appropriate for the young children, it can be counted as a big step on developing early childhood education in those years.

Discussion & Conclusion

Today our knowledge about Ottoman children books are quite limited. Use of Latin letters in education after alphabet revolution resulted in oblivion of the Ottoman language. Currently, only experts who are competent in Ottoman language can read and understand such sources. Despite the existence of important sources on education of children, researchers working in this area cannot use these resources as they cannot understand and translate Ottoman language. Translation of these resources by competent experts will make important contributions to the literature and enable us to obtain more profound information on children's education in pre-republican period and books written on this subject.

Osmanlı Türkçesi ile Yazılmış Olan “Çocuklara İlk Bilgiler” Adlı Kitabın Erken Çocukluk Eğitimi Açısından İncelenmesi

Azize Ummanel

Lefke Avrupa Üniversitesi

Öz

Türkiye’de erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmalara Cumhuriyet öncesi dönemde başlanmış olup bu dönemde küçük çocukların eğitilmelerine ilişkin politikalara ve çocuk eğitimine yönelik kitaplara rastlamak mümkündür. Osmanlı döneminde çocuk eğitimine ilişkin özgün dili Osmanlı Türkçesi olan kitaplar çok fazla bulunmazken, başka dillerden çevirisi yapılan kitapların çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu kitaplardan birisi de 1890 yılında Ali Nazima tarafından Maarif Nezareti onayı ile Osmanlı Türkçesine çevrilmiş olan “Çocuklara Malumat-ı Evveliye” diğer ismi ile “Çocuklara İlk Bilgiler” adlı kitaptır. Bu çalışmanın amacı Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı kitabın erken çocukluk eğitimi açısından incelenmesidir. Yaşamın ilk sekiz yılını kapsayan erken çocukluk dönemi çocukların bir takım temel becerileri kazandıkları kritik bir evredir. Dolayısı ile bireyin bu yıllarda edineceği tecrübeler yaşamının diğer yılları için temel oluşturmakta ve bu yılları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle erken çocukluk döneminde bireyin edindiği tecrübeler ve aldığı eğitim büyük önem taşımaktadır. Yapılan içerik analizi ile araştırma kapsamına alınan Çocuklara Malumat-ı Evveliye kitabı incelenmiş ve Osmanlı döneminde çocuk eğitimi ile ilgili bir takım saptamalarda bulunulmuştur. Kitapta yazılanlar doğrultusunda çocuklara verilen ilk ve temel bilgilerin dini içerikli bilgiler olduğu söylenebilir. Erken çocukluk dönemi çocukların somut şekilde öğrenebilecekleri bir dönemdir, dolayısıyla din ile ilgili verilen soyut bilginin bu dönem çocuğu tarafından anlaşılması güçtür. Erken yaşlarda çocuğun yaşayacağı bu güçlük onun okula yönelik olumsuz duygular geliştirmesine neden olabilmektedir. Din ile ilgili bilgilerin yanı sıra fen, matematik ve coğrafya ile ilgili konular da kitapta yer almaktadır. Öte yandan incelenen kitabın resimli olması Batılılaşma ve modernleşme hareketinin de bir göstergesi sayılabilmektedir. Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı kitap erken çocukluk eğitimi kapsamında incelendiğinde o dönem çocukları için uygun bulunmazken, yayımlandığı yıl bağlamında eğitimde gelişmeye yönelik bir adım olarak kabul edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Kitap, Erken Çocukluk Eğitimi

İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 19, Sayı 2, 2018
ss. 53-66
DOI: 10.17679/inuefd.293389

Gönderim Tarihi : 22.02.2018
Kabul Tarihi : 18.05.2018

Önerilen Atıf

Ummanel, A. (2018). Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan “Çocuklara İlk Bilgiler” adlı kitabın erken çocukluk eğitimi açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 53-66. DOI: 10.17679/inuefd.293389

GİRİŞ

Kitaplar yetişkinlerin olduğu kadar çocukların hayatında da önemli bir yere sahiptir. Özellikle erken çocukluk yıllarında kitaplarla tanışılması hem bireysel gelişim hem de akademik gelişim için bireye katkı sağlamaktadır. Yaşamın ilerleyen yıllarında sahip olacağımız sosyal ve akademik becerilerin büyük ölçüde belirlendiği erken çocukluk döneminde alınacak olan formal ve informal eğitim oldukça önemlidir (MEB, 2011). İnsan yaşamında gelişimin en hızlı olduğu dönem olan bu evrede bireyin sağlıklı bir çevrede olması onun bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimini destekleyecek (UNICEF, 2017); çocuğun içinde bulunduğu çevre onun gelişim alanlarını destekler nitelikte ise geleceği için sağlam temellerin oluşturulmasını mümkün kılacaktır (Bertan, Haznedaroğlu, Koln, Yurdakök ve Güçüz, 2009). Kartal (2007), erken çocukluk dönemine yapılacak olan yatırımların, toplumun geleceğine ve kalkınmasına yönelik en iyi yatırımlardan birisi olduğunu savunmaktadır. Dolayısı ile çocukla yakın temas içerisinde bulunan eğitimcilerin ve anne babaların, bu dönemin çocuğun gelişimi üzerine etkilerini kavrayabilmeleri önem taşımaktadır.

Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ile ilgili çalışmalar Cumhuriyet öncesine dayanmakta; Tanzimat dönemi ile birlikte pedagojik değişimin de başladığı gözlenmektedir. Zira değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan Osmanlı, bu değişimi çocukların eğitimine önem vererek gerçekleştirebileceğini anlamıştır (Ortaylı, 2018). Eğitimin ailede başladığı ve formal eğitim ile birlikte çevre ile etkileşim sonucu devam ettiği birçok araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda çocukların ailede aldıkları eğitimden birincil olarak sorumlu olan kişi annedir (Kaya, 2012). Çocukken edinilen davranışların yaşamın ilerleyen yıllarında kişiliği şekillendirdiği gerçeğinden yola çıkarak anne babaların çocuklarına rol model olmaları yönünde birçok kaynakta bilgi yer almaktadır (Araz, 2013). Bu nedenledir ki modernleşme döneminde birçok yazar annelerin eğitimi olmasına özellikle vurgu yapmışlardır (Ortaylı, 2018). Osmanlı eğitim sisteminde ebeveynler çocuklarını iyi yetiştirmenin yanı sıra onlara dinî bilgiler ve din ile ilişkilendirilen toplumsal davranışları öğretmekle de sorumlu idiler. Öte yandan okullarda da kız ve erkek çocuklar ayırt edilmeksizin dinî bilgilerin öğretilmesi öncelikliydi. Bunun yanı sıra çocuklara büyüdükleri zaman hayatlarını kolaylaştıracak bir takım sanatsal beceriler de öğretilmekteydi (Akyüz, 1996). Eğitimin bir bilim dalı olarak algılanması ve eğitim kitaplarının yazılmaya başlanması ile birlikte ailenin ve devletin eğitim görevleri çocuklara ve topluma olan sorumlulukları açısından ele alınmaya da başlanmıştır (Akyüz, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde çocukların okula başlama yaşı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmazken geleneksel ilköğretim kurumları olan sıbyan mekteplerinin yer aldığı Osmanlı’nın son döneminde, bu okullara başlama yaşının dört ile on yaş arasında değiştiği belirtilmektedir. Toplum yapısındaki İslamî yapı Osmanlı’nın her döneminde kendini göstermiş ve özellikle eğitim alanına yerleşmiştir (Baytal, 2000). Besmele, Arap harfleri, Kur’an-ı Kerim, hesap yapmak ve ahlâk bilgisi eğitimin temelini oluştururken, sıbyan mektebinden mezun olabilmek için en az bir kez Kur’an-ı Kerim’i hatmetmek gerekmekteydi. Öyle ki cahil olmamak Kur’an’ı bilmekle aynı anlamı taşımaktaydı (Akyüz, 1997). Bir takım araştırmacılara göre Osmanlı döneminde okullarda verilen eğitim düzeyi çocuklara göre ağırdı ve fiziksel ve ruhsal yapılarına tersti. Okuma yaşının beş olması da bunun bir göstergesidir (Araz, 2013).

18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan Batılılaşma süreci kültür, teknik ve eğitim alanlarında çok yönlü bir sosyal değişimi de beraberinde getirmiştir. Batılılaşmayla birlikte Batı’dan alınan teknik, bilim ve kültüre ait bilgiler doğal olarak ilk önce çeviri kitaplarıyla oldu. Bu bağlamda çocuk eğitimi ve çocuğun yetiştirilmesi üzerine ilk çalışmaların Tanzimat döneminde başladığını söyleyebiliriz. Tanzimat, Avrupa yaşam tarzının Osmanlıya kazandırılmaya çalışıldığı, Batı medeniyetine doğru atılmış önemli bir adımdır (Yanar, 1996). Bu dönemde Jean Jacques Rousseau’nun “Emile” adlı kitabı Osmanlı Türkçesine çevrilmiş, Tanzimat döneminin popülist ve pragmatik yazarı Ahmet Mithat Efendi çocuğun eğitimi üzerine kısmen Batı literatüründen kısmen de kendi gözlemlerinden yola çıkarak “Anne Babanın Evlat Üzerindeki Hukuk ve Vezaifi” adlı kitabını yazmıştır. Tanzimat döneminde çocuğun ve kadının eğitilmesi en önemli yenilikçi fikirlerden biridir ve bu konu edebi eserlerin de içine bir şekilde yerleştirilmiştir (Tanpınar, 2012). Çocukların eğitimi hakkında Tanzimat döneminin araştırma ve kitap yazını bakımından bir başlangıç noktası olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu dönemde İbrahim Edhem Paşa çocuk ve gençlere âdâb-ı muhâşeret ve davranış kuralları, sağlık bilgisi, çalışma ve okuma yazmayı öğreten “Terbiye ve Talim-i Âdâb ve Nesâyihü’l-Etfal” adlı bir kitap yazmıştır (Ortaylı, 2018). İlk çocuk edebiyatçısı Mehmet Şemseddin bu dönemde yetişmiş; kimisi çeviri kimisi yerli yazarlarca yazılmış çocuk eğitimi üzerine kitaplar Tanzimat döneminde yayınlanmaya başlanmıştır. İşte onlardan biri de Ali Nazima adlı bir Osmanlı aydınının Batı dillerinden birinden çevirdiği ve Osmanlı kültürüne uyarladığı Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye adlı 1890 tarihli kitapçıktır. Tanzimat döneminde çocuklara yönelik bu tip kitapların öncelikle Batı dillerinden çeviri olduğu daha sonra yerli yazarların da özgün kitaplar yazmaya başladığını belirtmiştik. Bundan ötürü Osmanlı’nın aydınlanma yüzyılı olan 19. yüzyılda ya Batı dillerinden doğrudan çeviri yapılmış ya da Batı dillerinden çevrilen kitabın metodik bilgileri örnek alınarak Osmanlı

kültürüne ait eklemelerle bir çeşit adapte eserler oluşturulmuştur (Okay, 1999; Enginün, 2001). Bu tür eserlerde genellikle sadece çevirenin adı yer alır. İnceleme konumuz olan Ali Nazima'nın Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı eseri de o tür bir çalışmadır. Bu araştırmanın amacı Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı kitabın erken çocukluk eğitimi açısından incelenmesi ve Osmanlı döneminde erken çocukluk eğitimine yönelik bir takım saptamalarda bulunulmasıdır.

YÖNTEM

Araştırma modeli

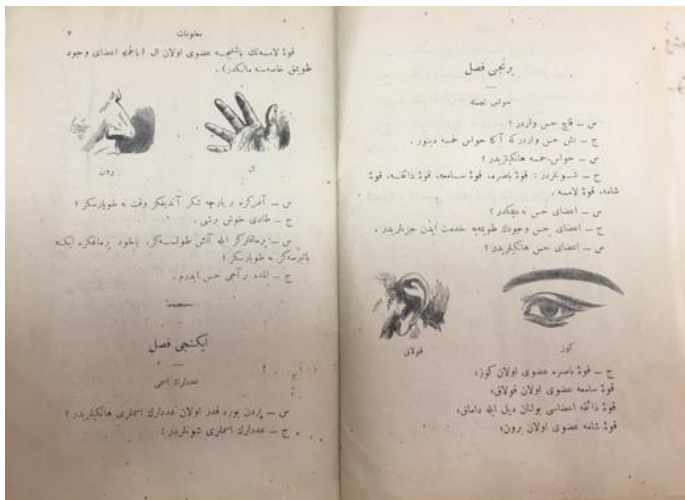
Bu araştırma nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Fraenkel ve Wallen nitel araştırmaları ilişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerin niteliğinin incelendiği çalışmalar olarak tanımlamaktadır (aktaran Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Belirli bir materyalin incelendiği bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamakla birlikte geçmiş hakkında bize bilemediğimiz birçok şeyi de sunabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187).

Araştırmanın Materyali

Araştırmanın materyali 1890 yılında Ali Nazima tarafından Osmanlı Türkçesine çevirisi yapılan ve Osmanlı kültürüne uyarlanan Çocuklara Malumat-ı Evveliye (Çocuklara İlk Bilgiler) isimli 63 sayfadan oluşan bir kitaptır. Saman kağıda basılmış olan bu kitapta yazınsal tasvirler ve resimler bir arada bulunmaktadır.

Resim 1. Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı kitabın ön ve arka yüzü

Resim 2. Yazınsal tasvirler ve resimlerin bir arada bulunduğu sayfa örnekleri

Verilerin çözümlenmesi

Araştırma kapsamına alınan Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye kitabının çevirisi Osmanlı Türkçesi ve Türkçeye hakim olan Prof. Dr. Oğuz Karakartal tarafından gerçekleştirilmiştir. Çözümleme, bu işlemin ardından yapılmıştır. İçerik analizi yapılan bu çalışmada Türkçeye çevirisi yapılan doküman, dikkatli bir şekilde okunmuş, ardından ortaya çıkan bilgiler kodlanmıştır. Belirli bir kuramdan yola çıkarak oluşturulabilecek kategoriler olmadığı için, araştırmacı kategorileri analizin ilerleyen aşamalarında oluşturmuştur. Öyle ki analize tabi tutulan veriden yola çıkarak kodlar oluşturulmuş, bu kodlar bir araya getirilerek birbirleri ile belirli temalar altında sınıflandırılmış ve kategorilere ayrılmıştır.

Analiz için oluşturulan ana kategoriler İç Yapı Özellikleri ve Dış Yapı Özellikleri olarak belirlenmiştir. Toplamda altı bölümden oluşan kitap din, beş duyu organı, insan vücudu, doğa bilimi, çevre bilimi, hayvanlar, bitkiler, madenler, çevremizdeki eşyalar, Arap ve Latin harfleri ve sayıları, zıt kavramlar, matematik ve para birimi konuları hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Bu konu başlıklarından yola çıkarak İç Yapı Özellikleri kendi içerisinde Dinî Bilgiler, Fen ve Doğa, İlköğretime Hazırlık başlıkları altında üç alt kategoriye ayrılmış ve çözümleme bu şekilde yapılmıştır. Çocuklara soru cevap yolu ile anlatılan bölümler bugünkü erken çocukluk eğitimi politikaları da göz önünde bulundurularak incelenmiş ve irdelenmiştir.

Geçerlik ve güvenilirlik

Lincoln ve Guba (1985), nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının, nitel araştırmaların doğasına uygun olabilmesi açısından inandırıcılık (iç geçerlik), aktarılabirlik (genelleme), tutarlık (iç güvenilirlik) ve teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik) olarak kullanılmasının daha yerinde olacağını önermişlerdir.

Araştırmanın inandırıcılığını ve tutarlığını artırmak için araştırmacı çalışmanın her aşamasında nesnel davranmış; araştırmanın modeli, kodlama ve ketegorilerin oluşturulması da dâhil olmak üzere verilerin çözümlenmesinde yer alan tüm aşamalar ve bulgular uzman iki kişi tarafından değerlendirilmiş ve bir fikir birliğine varılmıştır. Nitel çalışmalar başlı başına kendine özgü çalışmalar olduğu için genellenemezler; fakat diğer çalışmalarla ilişkilendirilebilirler. Dolayısı ile aktarılabirlik açısından araştırmacı raporlama süreci boyunca açık ve net olmaya dikkat etmiş, elde ettiği bulguları görsel materyallerle de desteklemiş ve alıntılara yer vermiştir. Son olarak teyit edilebilirliği sağlamak için araştırma süreci boyunca kullanılan materyal ilgililerin inceleyebilmesi için muhafaza edilmiş ve incelenen kitaptan sayfalar diğer araştırmacıların inceleyebilmesi için makalenin sonunda sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

İç Yapı Özellikleri

Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye kitabının giriş kısmı eğitim ve öğretimin ne olduğuna dair bir soru ile başlamakta ve kitapta verilen ilk bilgide eğitim ve öğretimin açıklaması yapılmaktadır. Kitapta yer alan cevaba göre eğitim ve öğretimin amacı zihinleri doldurarak din sevgisi olan faydalı kişilerin yetiştirilmesidir. Erken çocukluk eğitiminin başlıca amaçlarından birisi çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyerek onları temel eğitime hazır hâle getirmektir. Bunu yaparken akademik bilgilerle zihinleri doldurmaktan ziyade sosyal becerilerin kazandırılması çok daha önemlidir. Çünkü çocuklar ancak bu şekilde hayata hazırlanabilirler.

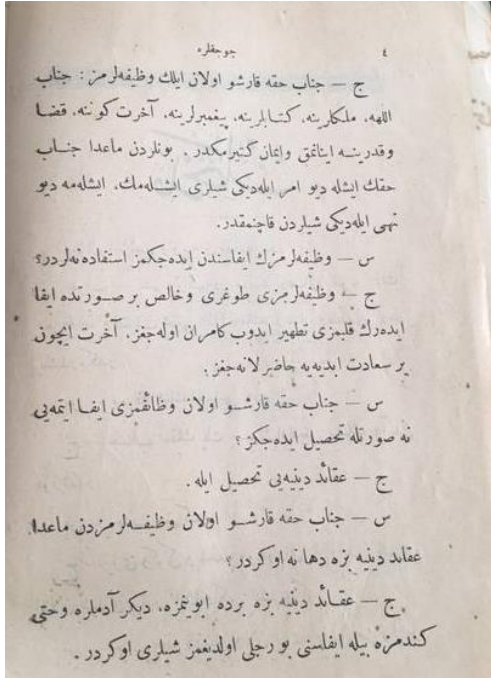
Kitabın takip eden bölümlerinde soru cevap yöntemi kullanılarak sırası ile din bilgisi, beş duyu organı, insan vücudu, doğa bilimi, çevre bilimi, hayvanlar, bitkiler, madenler, çevremizdeki eşyalar, Arap ve Latin harfleri ve sayıları, zıt kavramlar, matematik ve para birimi konuları işlenmiştir.

Dinî Bilgiler

Dinî bilgilerle giriş yapılan kitabın sonraki sayfalarında Allah, Allah'a karşı olan vazifelerimiz ve bu vazifelerin nasıl yerine getireleceğine dair açıklamalar yer almaktadır. Öyle ki kitaba göre yeri ve göğü yaratan Allah'tır; O kalbimizi okur, yaptığımız işlerin farkındadır, büyük ve korkulması gerektir. Allah'a karşı olan görevlerimizin ise O'na, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere ve İslama inanmak olduğu belirtilmiş; Allah'ın yap dediği şeyleri yapmak, yapma dediği şeylerden ise kaçınmak gerektiği yazılmıştır. Dinî bilgilerin son bölümünde ise bu vazifelerin nasıl gerçekleştirileceği yazılmaktadır. 19. yüzyıl Osmanlı'da olduğu gibi tüm Avrupa'da pedagojik değişimin ortaya çıktığı bir dönemdir ve tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı'da da çocuklara verilen ilk eğitim dinidir. Zira dinî eğitim yoluyla çocuğa toplumsal kültüre uyum sağlayabileceği itaat ve edep davranışları öğretilmektedir (Ortaylı, 2018).

Yaşamın ilk sekiz yılını içeren erken çocukluk döneminde bireyin soyut kavramları anlayabilmesi güçtür. Çocuk bu yıllarda gördüğü, dokunduğu, hissedebildiği somut nesnelere ilgili kavramları çok daha kolay anlayabilmektedir. Dolayısı ile din ve din ile ilgili soyut kavramların bu dönem çocukları tarafından anlaşılması güçtür. İşte bu yüzden eğitim sistemimizde ilkökul dördüncü sınıfa kadar din eğitimine yer verilmemektedir (Çelik, 2004). Öte yandan din eğitimi okulda sadece ders kapsamında verilecek bir eğitim olarak da düşünülmemelidir. Günlük yaşantısında ailesini rol model alan çocuk diğer her şey gibi dinî ritüelleri de taklit yolu ile öğrenir ki bu taklitler çocuğun dinî hayatının oluşmasında önemlidir (Şimşek, 2004).

Ali Nazima, Çocuklara Malumat-ı Evveliye adlı kitabı Batı dillerinden birinden Osmanlı Türkçesine çevirmiştir. Kitabın özgün halinde Hristiyanlığa ait bilgilerin yer alması olasıdır. Ali Nazima ona uygun bir çeviri yapmış veya eğitime henüz çağdaşlık ve laiklik anlayışının yansımadağı Osmanlıda geleneksel anlayışa uygun dinî bilgilerle bir giriş yapmayı tercih etmiş olabilmektedir.

Resim3. Dinî bilgileri içeren bölümden örnek

Fen ve Doğa

Kitabın ilk bölümünde verilen dinî bilgilerin ardından beş duyu organımız, insan vücudundaki uzuvlar, doğa, aylar, günler, mevsimler, güneş sistemi, ay ve bulutun ne olduğu, şimşek, rüzgar, yağmur, sis, yeryüzü, akarsular, adalar, göller, hayvanlar, bitkiler, çiçekler, madenler ve günlük hayatta kullandığımız eşyalar basit bir dille fakat ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Erken çocukluk eğitiminde konu ve kavramların belirli bir sıra ile ve basitten karmaşığa doğru öğretilmesi gerekmektedir. Bu yaşlarda somut işlemler döneminde olan çocuklara verilen eğitimin oyun yolu ile verilmesi onların öğrenmelerini kolaylaştırıcı bir unsurdur (Koçyiğit, Tuğluk ve Kök, 2007). Bunun yanı sıra çocuklara yaparak ve yaşayarak keşfetme olanakları sağlamak onların öğrenmelerini de kalıcı kılacaktır (Fidan, 2012). Araştırmaya dâhil edilen kitapta fen ve doğa konuları ile ilgili didaktik bir anlatım yöntemi benimsenmiş ve çocukların keşfetmesine yönelik etkinliklere yer verilmemiştir. Fakat kitap kendi içerisinde değerlendirildiğinde o günün şartlarına göre eğitim açısından önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Zira 1890 yılında yayınlanan bu kitabın hemen öncesinde ve sonrasında bilimsel konuları içeren başka kitaplar çocukların eğitiminde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kitaplar içerisinde 1880 yılında yayınlanan ve coğrafya, tarih, fen, makineler, tarım, matbaa gibi konuları içeren "Çocuklara Hediye" adlı resimli kitap; masal, hikaye ve şiirlerin yer aldığı dört ciltlik resimli çocuk ansiklopedileri; ve 19. yüzyılın sonunda yayınlanana çocuk gazeteleri yer almaktadır. Tüm bu ürünler, modernleşme çabası içerisinde olan Osmanlı için önemli adımlardır.

Kalıcı bir öğrenmenin söz konusu olabilmesi için öğrencinin eğitim-öğretim faaliyetlerine etkin katılımı göz önünde bulundurulmalı, gelişim düzeyine uygun yöntem ve teknikler kullanılmalı, öğretilen bilginin gerçek yaşamda kullanılması sağlanmalıdır. Bununla beraber önce somut daha sonra soyut kavramlar öğretilmeli, öğrencilerin önceki öğrenme yaşantılarından elde ettiği deneyimler dikkate alınmalı, öğretim yakın zaman, fiziksel çevre ve sosyal çevreden başlanılarak planlanmalıdır (Ummanel ve Dilek, 2016). Kitabın yazıldığı dönem içerisinde deneysel uygulamaların varlığından söz etmek mümkündür. Ancak bu uygulamalar Müslüman okullarında değil, Gayrimüslim okullarda kullanılmaktaydı. Öyle ki modernleşme fikriyle kurulan ve öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan kurumlarda da çağdaş anlamda sorgulamaya ve tartışmaya yönelik bir eğitim verilemiyordu (Baytal, 2000). Öte yandan kitabın resimli olması ve anlatılan konuların gerçekçi resimlerle desteklenmesi çocukların öğrendikleri bilgileri zihinlerinde görsel anlamda canlandırmalarını ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir.

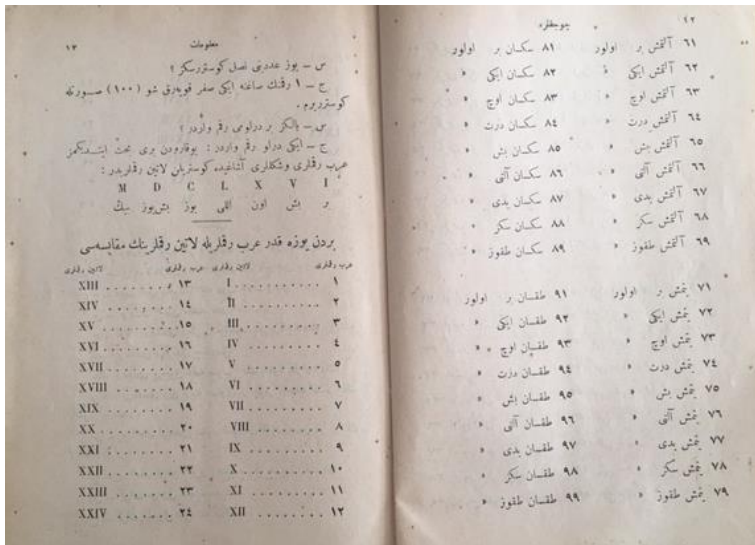
Resim4. Resimlere örnek

İlköğretime Hazırlık

Arap rakamlarının Romen rakamları ile karşılaştırılması, Latin ve Arap harfleri, zıt kavramlar, basit hesaplamalar ve çarpım tablosu verilen diğer konular arasında yer almaktadır. Kitap, para birimlerinin anlatıldığı "Kuruş nedir?" sorusu ile bitmektedir.

Erken çocukluk döneminde matematik eğitimi sayıları tanıma, sıralama, sınıflama, ölçme, toplama ve çıkarma gibi basit kavramları içermektedir (Akman, 2002). Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye kitabında basit ve karmaşık olmak üzere tüm konular birlikte yer almaktadır. Bu durum küçük çocukların karmaşık konular karşısında zorlanmalarına neden olabilmektedir. Fakat konu bazında anlatımda basitten karmaşığa bir yol izlenerek öğretimin başlıca ilkelerine uygun davranılmıştır. Öte yandan konulara uygun resimlerin kullanılması ve Arap harf ve rakamları ile Latin harf ve rakamlarının karşılaştırmalı olarak verilmesi öğrenmeyi de kolaylaştırıcı niteliktedir.

Kitabın son bölümünde para ve maddi unsurlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. 19. yüzyıl maneviyattan materyalizme doğru geçişin olduğu bir yüzyıldır ve bu durumun çocuklar için hazırlanan eğitim kitaplarına da yansdığı görülmektedir (Karakartal, 1995). Öte yandan erken çocukluk dönemindeki çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alındığında kitabın son bölümünde bu yaş grubuna uygun olmayan soyut kavramların yer aldığını söylenebilir.

Resim5. Romen rakamlar ve Latin harflerin Arap rakam ve harfleri ile karşılaştırılması

Dış Yapı Özellikleri

Çocuklar için yazılan kitaplarda bulunması gereken dış yapı özellikleri Sever (1995) tarafından büyüklük, kağıt, sayfa düzeni, harfler, resimler ve kapak başlıkları altında kategorize edilmiştir. İncelenen Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye isimli kitap kendi dönemi içerisinde değerlendirildiğinde kağıt, sayfa düzeni, harfler ve resimler açısından okul çağı çocukları için uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Zira, Osmanlıda çocuklar için kitapların basılıyor olmasının ve bu kitapların resimli kitaplar olmasının bile dönemin şartlarına göre oldukça ilerici bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

Batı ülkelerinde çocuklara yönelik kitaplar Osmanlıya göre çok daha erken yıllarda yazılmaya başlanmıştır. Kül Kedisi, Parmak Çocuk, Mavi Sakal, Kırmızı Başlıklı Kız, Çizmeli Kedi ve Uyuyan Güzel adlı eserlerin bir araya getirilerek basılması; Daniel Defoe'nin yazdığı Robinson Crusoe ve Jonthan Swift'in Gulliver kitaplarının çocuklar ile buluşması; bunların yanı sıra tekerleme ve kısa eserlerin bir araya toplanarak basılması Batı ülkeleri için önemli gelişmelerdir. Erken çocukluk eğitimi ile ilgili en önemli gelişmelerden birisi ise 1762 yılında Jean Jack Rousseau'nun Emile adlı eserini yayınlamış olmasıdır. Çocuğu anlamak, eğitmek ve yetiştirmeye yönelik çığır açan bu kitap Ziya Paşa tarafından Osmanlı Türkçesine çevirilmiştir. Batı ülkeleri 19. yüzyılda Küçük Kadınlar, Define Adası, Siyah İnci ve Alice Harikalar Diyarında gibi önemli yapıtlar ortaya koyarken Osmanlıda özgün ürünler çok az olmakla beraber genellikle çeviri ve uyarlama kitaplara rastlanmaktaydı. Günümüz eğitim anlayışı açısından değerlendirildiğinde gerek Batıda yazılan kitaplar gerekse Osmanlı Türkçesine çevirisi ve uyarlaması yapılan eserlerin erken çocukluk dönemi için uygun olmadığını söyleyebiliriz. Fakat içinde bulunulan dönem düşünüldüğünde bunların önemli eserler olduğunu ve modernleşme hareketinin bir parçası olduğunu görmekteyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Araştırma kapsamında incelenen Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye adlı kitap yabancı bir yazar tarafından yazılmış olup 1890 yılında Ali Nazima tarafından Osmanlı Türkçesine çevirisi ve Osmanlı kültürüne uyarlaması yapılmıştır. Kitapta, eğitim ve öğretimin temel amacının zihinleri doldurmak ve din sevgisi olan çocuklar yetiştirmek olduğu belirtilmektedir. Din, 0-8 yaş çocuğu için soyut ve anlaşılması güç bir kavramdır. Somut dönemde olan çocuklara din eğitimi altında Allah'ın büyük ve korkulması gereken bir varlık olduğu öğretilmeye çalışılırsa çocuk bunu zihninde farklı şekillerde canlandırarak Allah'a farklı anlamlar yükleyebilir. Eğitimde dinî bilgilerin yanı sıra fen, matematik ve coğrafya ile ilgili akademik konuların işlenmesi Osmanlı eğitim sisteminin sadece dinî eğitime dayalı bir sistem olmadığını da bir göstergesidir. Öte yandan Halit Ziya Uşaklıgil'in Kırk Yıl adlı eserinde Müslüman okullarındaki sistemin çöktüğü ve diğer okullarda öğretilen pozitif bilimlerin dışında bu okullarda Arapça, Farsça, Aruz ve dinî eğitimin baskın olduğu belirtilmiştir (Uşaklıgil, 2017). Bunun yanı sıra kitapta verilen temel matematik bilgilerinin 0-8 yaş çocukları için karmaşık olduğu da söylenebilir. Erken çocukluk dönemi, erken okuryazarlık becerilerinin geliştirildiği ve bir takım temel becerilerin kazanıldığı kritik bir dönemdir. Dolayısı ile bu dönemde çocukların zihinlerine çok fazla akademik bilgi yüklenmesi onların okula karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilmektedir.

İncelenen kitapta resimlerin olması o dönem için resmin artık günah sayılmadığının da bir işaretidir. Osmanlı Türk kültür hayatı ve sosyal yaşantısında resim ve özellikle insan suretlerinin yapılması, asılması ve bir kitapta basılması dinî kurallar ve inançlarca hoş görülüyordu. 1839 Tanzimat hareketinin Batılılaşmaya paralel sosyal yaşantımıza ve özel hayatımıza getirdiği en büyük yeniliklerden birisi resmin ve fotoğrafın yeniden keşfidir. 1890'larda yavaş yavaş resimli dergiler çıkmaya başlamış, adı geçen tarihten bu yana sayıları gitgide artmıştır. Çocuklar için yazılmış bir kitapta yer alan resimler onların kitapta anlatılan konuları somutlaştırarak daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bununla beraber kitabın resimli olması, resmin günah olmaktan çıkmaya başladığının; fakat içerdiği dinî bilgiler skolastik yapının İslam'a uyarlandığının göstergesidir (Özgül, 1997). Bu durum dinin yanı sıra bilim ve sanat alanlarına da verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öyle ki Tanzimat döneminde sivil okulların sayısına paralel olarak bu okullara kitap sağlamak amacı ile matbaaların sayısının da artırılması; kitap, gazete ve dergilerin yayınlanması, Osmanlı toplumunun eğitim ve kültür seviyesinin artmasına etki etmiştir (Ürekli, 2002). Bununla beraber Malumat-ı Evveliyeye kitabının son bölümünde yer alan para birimleri, maneviyattan materyalizme doğru bir geçişin başladığının da göstergesidir.

Dış yapı özellikleri açısından incelendiğinde kitaptaki yazı karakterinin küçük olduğunu, sayfaların kolayca yırtılabilir özellikte olduğunu ve kitabın sağlam bir cildinin olmadığını görmekteyiz. Dolayısı ile kitabın erken çocukluk dönemindeki bir çocuğun kullanımına çok fazla uygun olmadığını söyleyebiliriz.

Genel olarak ele alındığında, Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye adlı kitabın günümüz erken çocukluk eğitiminde kullanılabilecek bir kitap olmadığını görmekteyiz. Fakat kitabın basıldığı dönem üzerinden bir değerlendirme

yapacak olursak hem çocuklar için yazılmış olması hem de resimli bir kitap olması o dönem için önemli bir adım olarak nitelendirilebilir.

Her ne kadar Tanzimat'la yapılan yenilikler imparatorluğun çöküşünü engelleyemediyse de, Tanzimat döneminde atılan adımlar sonraki gelişmelere ve Cumhuriyet devri eğitimine de önemli katkılarda bulunmuştur (Baytal, 2000).

Öneriler

Osmanlı döneminde çocukların eğitimi ile ilgili basılan kitaplara yönelik sahip olduğumuz bilgi sınırlıdır. Harf devriminin ardından Latin alfabesinin kullanılmaya başlanması Osmanlı Türkçesi ile yazılan kitapları anlamamızı da güçleştirmiştir. Günümüzde sadece Osmanlı Türkçesine hakim uzmanlar bu kaynakları okuyup anlayabilmektedirler. Erken çocukluk eğitimi ile ilgili kaynaklar var olmasına rağmen bu alanda çalışma yapan birçok araştırmacı Osmanlı Türkçesine hakim olamadığından dolayı kaynakları anlayamamakta ve kullanamamaktadır. Uzman kişilerce bu kitapların çevirisinin yapılması literatüre katkı sağlamakla birlikte Cumhuriyet öncesi erken çocukluk eğitimi ve bu alanda yazılan kitaplarla ilgili daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır. Bununla birlikte eski eserlerin yer aldığı bir çocuk kütüphanesini topluma kazandırmamız hem Cumhuriyet öncesi eğitim yaklaşımımıza hem de Cumhuriyet öncesi erken çocukluk eğitimine bakımımıza katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akman, B. (2002). Okulöncesi dönemde matematik. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 244-248. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/87937>
- Akyüz, Y. (1996). Anaokullarının Türkiye'deki kuruluş ve gelişim tarihçesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 132, 11-17.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 9-22.
- Araz, Y. (2013). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına Osmanlı toplumunda çocuk olmak*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Baytal, Y. (2000). Tanzimat ve II. Abdülhamid dönemi eğitim politikaları, *OTAM*, 11, 23-32.
- Bertan, M., Haznedaroğlu, D., Koln, P., Yurdakök, K. ve Güçüz, B. D. (2009). Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007). *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52(1), 1-8. Erişim adresi: <http://www.cshd.org.tr>
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çelik, A. (2004). Çocuk, oyun ve din eğitimi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 188-196. Erişim adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/index>
- Currie, J. (2001). Early childhood education programs. *Journal of Economic Perspectives*, 15 (2), 213-238. Erişim adresi: <http://www.jstor.org>
- Enginün, İ. (2001). *Bir çocuk edebiyatçısı: Mehmet Şemseddin, yeni Türk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem.
- Kaya, U. (2012). Osmanlı'da aile bireylerinin görevleri ve sorumlulukları. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 477-513. Erişim adresi: <http://cumhuriyet.dergipark.gov.tr/cuid>
- Kartal, H. (2007). Geleceğe yapılan yatırım: Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(1), 517-554. Erişim adresi: http://www.kuyeb.com/en/onceki_sayilar.asp
- Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N. ve Kök, M. (2007). Çocuğun gelişim sürecinde eğitsel bir etkinlik olarak oyun. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 324 -342. Erişim adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/index>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Sage Publications.
- MEB (2011). *Erken çocukluk eğitiminde temel ilkeler*. Erişim adresi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Erken%20C3%87ocukluk%20E%4%9Fitiminde%20Temel%20C4%B0lkeler.pdf
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Kronik.
- Özgül, K. (1997). *Resmin gölgesi şüre düştü: Türk edebiyatında tablo altı şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece Eğitim ve Ekin Sanat Dergisi*, 107, 14-15.
- Şimşek, E. (2004). Çocukluk dönemi dini gelişim özellikleri ve din eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (1), 207-220. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/daad/index>
- Tanpınar, A. H. (2012). *On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ummanel, A. ve Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. S. Çelenk (Ed.) *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s. 35-52). Ankara: Pegem Akademi.

UNICEF (2017). *Early childhood development: The key to a full and productive life*. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/dprk/ecd.pdf>

Ürekli, F. (2002). Tanzimat dönemi Osmanlı eğitim sistemi ve kurumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 382-406.

Uşaklıgil, H. Z. (2018). *Kırk yıl*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yanar, İ. (1996). *Tanzimat dönemi eğitim sistemi ve yeniden yapılanma çabaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

ÇOCUKLARA MALUMAT-I EVVELİYE ADLI KİTAPTAN SAYFA ÖRNEKLERİ

